

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора медичних наук, професора Любінця Олега Володимировича на дисертаційну роботу ЗДЕЛОВОЇ Ганни Стефанівни «Медико-соціальне обґрунтування удосконалення офтальмологічної допомоги пацієнтам, які хворіють на цукровий діабет», представлену до захисту у спеціалізовану вчену раду ДФ 22.222.06, що утворена відповідно до наказу №120 від 18.10.2024 р. Державної наукової установи «Центр інноваційних технологій охорони здоров'я» Державного управління справами, для захисту на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 222 «Медицина»

Актуальність обраної теми дисертації

В Україні зареєстровано понад 1,5 мільйони хворих на цукровий діабет. Ця патологія і ускладнення від неї є третьою причиною смертності у світі після серцево-судинних і онкологічних захворювань. В Україні зареєстровано понад 1,5 мільйони хворих на цукровий діабет, з них цукровий діабет 1 типу складає близько 5-16%, тоді як 84-95% хворих страждають на цукровий діабет 2 типу. За прогнозами Міжнародної федерації діабету до 2030 року кількість хворих з цим захворюванням зросте з 366 до 552 мільйонів.

На час встановлення діагнозу цукрового діабету другого типу до 50% хворих мають ускладнення зумовлені не своєчасним звернення пацієнтів та пізньою діагностикою, а серед них – розвиток мікро- та макроангіопатій. Діабетична ретинопатія була й залишається однією з найважчих форм ускладнень цукрового діабету та виступає однією з найчастіших причин нових випадків сліпоти у осіб працездатного віку, що зумовлює актуальність обраного дисертантом дослідження.

Метою представленого **дослідження** є медико-соціальне обґрунтування удосконалення офтальмологічної допомоги пацієнтам, які хворіють на цукровий діабет.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Обраний напрям наукового пошуку Зделової Г.С. визнано пріоритетним на державному рівні, що підтверджено тим, що виконання дисертаційного дослідження відбувалося в рамках науково-дослідної роботи наукового відділу організації медичної допомоги Державної наукової установи «Науково-практичний центр профілактичної та клінічної медицини» Державного управління справами «Медико-соціальне обґрунтування, розробка та впровадження сучасної моделі системи безперервного поліпшення якості інтегрованої медичної допомоги в роботу багатoproфільного закладу охорони здоров'я (Державний реєстраційний номер 0122U000232, термін виконання 2022–2024 рр.).

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше в Україні здійснено медико-соціальне обґрунтування інтегрованої функціонально-організаційної моделі удосконалення офтальмологічної допомоги пацієнтам, які хворіють на цукровий діабет. Інноваційними елементами цієї моделі стали:

на стратегічному рівні управління -

1) посилення законодавства з питань здорового способу життя, підтримки фізичної активності населення, державного регулювання споживання населенням цукровмісних напоїв і продуктів;

2) законодавча підтримка державних інвестицій в розвиток кадрового потенціалу та інфраструктури охорони здоров'я та соціального забезпечення;

3) гарантії фінансової доступності медичної допомоги та соціального захисту хворих з цукровим діабетом та його офтальмологічними ускладненнями;

на тактичному рівні -

4) оновлення галузевих медико-технологічних документів з надання медичної допомоги пацієнтам з цукровим діабетом та його офтальмологічними ускладненнями, справедлива оплата за пакетами медичних послуг цим хворим;

5) удосконалення Національного та запровадження регіональних реєстрів пацієнтів з цукровим діабетом та його офтальмологічними ускладненнями;

6) формування цільового бюджетного запиту на вартість лікування та обсяги реімбурсації цукрознижувальних препаратів;

7) розгортання місцевих програм профілактики хвороб і медико-соціальної

підтримки цих хворих;

8) забезпечення доступності та безпеки транспорту, благоустрою населених пунктів, якості житлово-комунальних послуг пацієнтам з офтальмологічними ускладненнями цукрового діабету;

в закладі охорони здоров'я -

9) інтегроване ведення пацієнтів з офтальмологічними ускладненнями цукрового діабету шляхом організації надання медичної допомоги мультидисциплінарними командами, з чітко розподіленими функціями активного скринінгу факторів ризику цукрового діабету та його офтальмологічних ускладнень, диспансерного спостереження пацієнтів, диференційованого підходу до надання офтальмологічної допомоги в залежності від ступеня тяжкості ускладнень, чіткої координації робіт з використанням медичної інформаційної системи;

10) обґрунтування клінічного маршруту пацієнта з діабетичною ретинопатією як найбільш поширеного ускладнення цукрового діабету, як приклад удосконаленої організаційної технології, що забезпечує безперервність, послідовність, своєчасність і координацію інтегрованого ведення пацієнта на різних етапах надання медичної допомоги.

Удосконалено підходи до запровадження моделі в практику діяльності закладу охорони здоров'я з урахуванням його спроможності надання інтегрованої офтальмологічної допомоги пацієнтам, та стану здоров'я контингенту населення, що обслуговується.

Набули подальшого розвитку методичні підходи до оцінки якості життя пацієнтів в медико-соціальних дослідженнях.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в доповненні теорії соціальної медицини в частині вчення про здоров'я населення та управління охороною здоров'я, а саме розробці інтегрованої функціонально-організаційної моделі удосконалення офтальмологічної допомоги пацієнтам, які хворіють на цукровий діабет, котра підтвердила своє практичне значення та отримала високу оцінку висококваліфікованих експертів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що основні

положення та висновки даного дослідження стали підставою для розробки та впровадження окремих елементів інтегрованої функціонально-організаційної моделі удосконалення офтальмологічної допомоги пацієнтам, які хворіють на цукровий діабет, на галузевому, регіональному та місцевому рівнях.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Ступінь обґрунтованості та достовірності положень висновків і рекомендацій сформульованих у дисертації є високою. Дисертаційна робота є комплексним науковим дослідженням побудованим на правилах системного підходу із застосуванням принципів доказової медицини. Мета дисертаційного дослідження відповідає його темі.

Для досягнення мети дослідження були поставлені комплексні завдання виконання яких відбувалась із використанням сучасних методів в обсягах які забезпечили отримання репрезентативних результатів.

Дослідження проводилося згідно з програмою та складалося з шести етапів, кожен етап містив визначене завдання, спосіб його виконання та основні використані матеріали.

Обрана автором методологія дослідження включала в себе сукупність наукових методів, які використовувались на різних етапах дослідження: бібліосемантичний, епідеміологічний, медико-статистичний, соціологічний, економічний, контент-аналізу, SWOT-аналізу, моделювання, графічний, експертних оцінок в обсягах, які забезпечили одержання репрезентативних результатів і дозволили зробити об'єктивні висновки та досягти мети дослідження. Усі дослідження виконані автором особисто.

Дисертаційна робота виконана на достовірному матеріалі, достатньому за об'ємом, узагальнення якого в дисертації об'єктивно відображають отримані дані.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Результати дисертаційного дослідження повністю висвітлені в опублікованих дисертантом наукових роботах.

За матеріалами дисертації опубліковано 10 наукових праць (5 статей та 4 тези доповідей на наукових форумах), зокрема 3 статті – у наукових фахових виданнях, затверджених МОН України (категорія Б) та 2 статті у журналах держави Європейського Союзу (Польща), усі видання входять до міжнародної наукометричної бази Scopus, 1 повідомлення про включення до Переліку наукової (науково-технічної) продукції, призначеної для впровадження досягнень медичної науки у сферу охорони здоров'я.

В зазначених публікаціях достатньою мірою розкрито наукові результати, які стали особистим науковим здобутком автора, що дозволяє зробити висновок щодо відповідності публікацій вимогам оприлюднення результатів дисертаційного дослідження.

Оцінка структури, змісту та форми дисертації.

Дисертаційна робота Зделової Ганни Стефанівни є завершеною науковою працею, її структура відповідає вимогам МОН України, є класичною. Структура дисертаційної роботи відповідає актуальним вимогам. Текст дисертації складається з анотації, вступу, огляду літератури, матеріалів та методів дослідження, трьох розділів результатів власних досліджень, висновків, практичних рекомендації, списку використаних джерел та додатків. Використані джерела включають 241 найменування, з них кирилицею – 124, латиницею – 117, більшість з яких не старше 5 років та підкреслюють актуальність обраної аспірантом тематики дослідження та 8 додатків. Роботу викладено на 218 сторінках, проілюстровано 28 рисунками, 13 таблицями. Назва роботи відповідає її змісту.

Достовірність основних положень, висновків та практичних рекомендацій. Ступінь обґрунтованості та вірогідність результатів дисертаційної роботи підтверджується достатньою кількістю проведених досліджень та відповідними математико-статистичними методами дослідження. У роботі визначені адекватні методи дослідження, які відповідно поставленим завданням, забезпечили вірогідність отриманих наукових результатів та можливість їх практичного впровадження.

Проведення дослідження здійснювалось у відповідності до програми,

розробленої з застосуванням методу системного підходу, в якій представлена методологія дослідження з визначенням мети, об'єкту та предмету дослідження, завдань, методів, матеріалів і обсягу дослідження. Програмою передбачалось проведення дослідження у шість послідовних етапів, що дозволило використати проміжні результати кожного етапу для постановки завдань наступних етапів і таким чином забезпечити логічний підхід до узагальнення проміжних і остаточних результатів і представлення висновків по завершенні роботи.

Інформаційною базою дослідження слугували численні джерела наукової, довідкової, директивної інформації та отримані дані власного дослідження, репрезентативність і достовірність яких підтверджена медико-статистичними розрахунками.

Таким чином, програма та представлена в ній методологія і методи дослідження спрямовувались на вирішення поставлених завдань і отримання достовірних результатів, які стали основою медико-соціального обґрунтування функціонально-організаційної моделі удосконалення офтальмологічної допомоги пацієнтам, які хворіють на цукровий діабет.

У **вступі** представлено актуальність теми, мету наукового дослідження та його завдання, об'єкт та предмет дослідження, висвітлено використані методи, наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи. Традиційно описано особистий внесок дисертантки в розробку наукових положень дисертаційного дослідження, представлено обсяг і структуру дисертації, наведено перелік публікацій за результатами дослідження та відомості про апробацію отриманих результатів.

В **розділі I** висвітлено аналіз джерел наукової літератури, який присвячений системно-історичному аналізу світових і вітчизняних підходів, досвіду організації надання медичної допомоги пацієнтам з офтальмологічною патологією, які хворіють на цукровий діабет, та дослідженню існуючих систем організації медичного обслуговування пацієнтів з офтальмологічною патологією на тлі цукрового діабету.

До того ж, дисертанткою узагальнено дані стосовно важливості розробки міждисциплінарної стратегії удосконалення офтальмологічної допомоги пацієнтам, які хворіють на цукровий діабет. В дисертації чітко окреслені проблемні, дискусійні питання, відповіді на які відсутні в літературних

джерелах.

Розділі II традиційно присвячений матеріалам та методам дослідження. Розділ написаний із дотриманням всіх вимог: викладено та проілюстровано протокол та дизайн дисертації з описом груп дослідження та їх ретельною характеристикою з урахуванням критеріїв включення.

Проведення дослідження було схвалено біоетичною комісією ДНУ «НПЦ ПКМ» ДУС, про що свідчить відповідний протокол її засідання та Акт перевірки первинної документації. Детально окреслені статистичні методи дослідження, які були правильно обрані для вирішення поставлених задач.

Розділ III відображає результати проведення медико-статистичного аналізу стану здоров'я населення, прикріпленого для медичного обслуговування до ДНУ «НПЦ ПКМ» ДУС, в порівнянні зі станом здоров'я загальної популяції по м. Київ. За допомогою епідеміологічного методу досліджувались демографічні характеристики населення (загальна кількість, статеві-вікова структура, демографічне навантаження), а також загальна та первинна захворюваність та її структура за класами хвороб. Зокрема проведено аналіз за 2017-2021 роки захворюваності та поширеності хвороб ендокринної системи, розладів харчування, порушень обміну речовин, у т. ч. цукрового діабету та його найбільш поширеного офтальмологічного ускладнення – діабетичної ретинопатії.

Матеріалами дослідження на цьому етапі обрані статистичні дані медичної інформаційної системи ДНУ «НПЦ ПКМ» ДУС та Київського міського інформаційно-аналітичного центру медичної статистики за 2017-2022 роки (усього 48 од.).

Медико-статистичний метод, застосований на даному етапі, як один із провідних в медико-соціальних дослідженнях, дозволив вивчити динамічні зміни та оцінити прогностичні тенденції стану здоров'я обраних контингентів населення, та місце цукрового діабету та його найбільш поширеного ускладнення з боку органу зору (діабетичної ретинопатії) – у формуванні цього здоров'я, а графічний метод дозволив візуалізувати отримані результати.

У **IV розділі** представлено результати дослідження нормативно-правового та ресурсного забезпечення організації медичної допомоги пацієнтам з офтальмологічною патологією, які хворіють на цукровий діабет, зокрема, аналізу структури мережі закладів галузі, де надається офтальмологічна допомога, динаміки кількості ліжок офтальмологічного профілю для дорослого населення

в Україні за 2007-2017 роки, чисельності денних стаціонарів, стаціонарів вдома, ліжок в них та пролікованих хворих, у т. ч. динаміки оперативних утручань, які проведені в амбулаторних умовах. Відстежено також забезпеченість дорослого населення лікарями-офтальмологами упродовж 2007-2017 років з метою визначення доступності пацієнтів до офтальмологічної допомоги. Матеріалами дослідження слугували цільові нормативно-правові акти – 7 од., форми №№17 та 20 державної статистичної звітності, усього 10 од.

Дисертанткою доведено необхідність удосконалення Реєстру хворих на цукровий діабет у частині можливості його використання для моніторингу стану пацієнта й доповнення даними про ускладнення, зокрема, про діабетичну ретинопатію, та консультації «суміжних» спеціалістів. Запровадження Реєстру хворих на цукровий діабет на галузевому рівні обмежує його використання на рівні громади та закладу охорони здоров'я. Так, дисертанткою встановлено, що $21,3 \pm 3,1\%$ керівників закладів охорони здоров'я не змогли відповісти, чи знайомі вони з цим документом, а $10,9 \pm 3,7\%$ опитаних взагалі не знають про його існування.

Окрім вищезазначеного доведено, що існують ризики доступності та якості офтальмологічної допомоги пацієнтам, які хворіють на цукровий діабет, внаслідок зменшення забезпеченості дорослого населення України лікарями-офтальмологами з 0,8 на 10 тис. нас. у 2007 році до 0,71 на 10 тис. нас. у 2017 р. Відзначено не задоволеність $36,74 \pm 3,4\%$ лікарів-офтальмологів амбулаторних лікувально-профілактичних закладів іншою ресурсною складовою офтальмологічної допомоги – рівнем оснащення закладів охорони здоров'я, в яких вони працюють.

У **V розділі** наведено результати досліджень якості життя пацієнтів з діабетичною ретинопатією, проведено визначення та оцінку поведінкових характеристик пацієнтів та дотримання основних засад здорового способу життя.

Доведено, що недостатня діагностика офтальмологічною патології на тлі цукрового діабету пов'язана з відсутністю уніфікованих та стандартизованих програм діагностики та недосконалістю організації медичного нагляду за такими пацієнтами. Проведений аналіз медичний записів показав, що інформація про направлення лікарем-ендокринологом пацієнтів для консультативного огляду лікаря-офтальмолога міститься лише в 30% ф.025/о, а інформація про

проведення консультативного огляду лікаря-офтальмолога міститься в 75,6% ф.025/о пацієнтів. В достатній мірі є результати визначення рівню глікованого гемоглобіну – в 93,26% ф.025/о та записи про результати рівня глюкози крові (натще) – у 100,0% ф.025/о.

В ході виконання дисертаційного дослідження дисертанткою обґрунтовано та розроблено клінічний маршрут пацієнта з діабетичною ретинопатією, основними функціонально-структурними елементами якого є: активний скринінг керованих факторів ризику цукрового діабету та його ускладнень сімейним лікарем; формування мультидисциплінарної команди інтегрованого ведення пацієнта у складі лікаря ЗП/СЛ, лікаря-ендокринолога, лікаря-офтальмолога, лікаря-хірурга судинного, лікаря-дієтолога та інших (за показаннями), які забезпечують диспансерне спостереження пацієнта шляхом лікування, реабілітації, моніторингу клінічного стану, консультативно-просвітницької роботи, скринінгу факторів ризику основного захворювання та його потенційних ускладнень з боку органу зору.

У **розділі VI** здійснено медико-соціальне обґрунтування інтегрованої функціонально-організаційної моделі удосконалення офтальмологічної допомоги пацієнтам, які хворіють на цукровий діабет, інноваційними елементами якої на стратегічному рівні стали: посилення законодавства з питань здорового способу життя, державні інвестиції в розвиток медичних кадрів та інфраструктури охорони здоров'я та соціального забезпечення, гарантії фінансової доступності медичної допомоги та соціального захисту для пацієнтів з цукровим діабетом та його офтальмологічними ускладненнями. Відмінністю обґрунтованої моделі на рівні закладу охорони здоров'я від існуючих та її безперечною перевагою слід вважати інтегроване ведення пацієнтів з офтальмологічними ускладненнями цукрового діабету шляхом організації надання медичної допомоги мультидисциплінарними командами, до складу яких входить лікар ЗП/СЛ, лікар-ендокринолог, лікар-офтальмолог, лікар-хірург судинний, лікар-дієтолог, з чітко розподіленими функціями активного скринінгу ризиків цукрового діабету та його офтальмологічних ускладнень, комплексного диспансерного спостереження, диференційованого підходу до надання офтальмологічної допомоги в залежності від ступеню вираженості ускладнень з боку органу зору, та чіткою координацією робіт з використанням медичної

інформаційної системи.

Сформульовані дисертантом **висновки та практичні рекомендації** є обґрунтованими та логічно випливають із отриманих результатів дослідження.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності (академічного плагіату фабрикації фальсифікації).

Під час виконання дисертації Зделова Г. С. дотримувалась принципів академічної доброчесності, морально-правових правил проведення медичних наукових досліджень, що підтверджено висновком комісії з питань етики (протокол від 25.12.2023 р. №08). Результати перевірки та аналізу матеріалів дисертації засвідчили відсутність ознак академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації (довідка № 26/2024 від 25.07.2024 року).

Суттєвих **зауважень** до оформлення та змісту дисертації немає, вони не мають принципового значення та не знижують загальної позитивної оцінки дисертації.

Оцінюючи роботу загалом позитивно, хочеться почути у порядку дискусії відповідь на наступні запитання:

1. Вами розроблено концептуальну схему надання офтальмологічної допомоги пацієнтам, які хворіють на цукровий діабет та виділено так звані «вузькі місця» даної схеми що перешкоджають підвищенню ефективності надання якісної медичної допомоги пацієнтам з цукровим діабетом. Як саме можна нівелювати їх вплив на систему надання офтальмологічної допомоги пацієнтам?

2. Як можна, та чи доцільно застосовувати результати Ваших досліджень при формуванні пакетів послуг Національною службою здоров'я України?

Відповідність дисертації спеціальності та профілю спецради.

Дисертаційна робота Зделової Ганни Стефанівни «Медико-соціальне обґрунтування удосконалення офтальмологічної допомоги пацієнтам, які хворіють на цукровий діабет» на здобуття наукового ступеня доктора філософії повністю відповідає паспорту за спеціальністю 222 «Медицина» з галузі знань 22 «Охорона здоров'я» та профілю разової спеціалізованої вченої ради.

Висновок

Дисертаційна робота Зделової Ганни Стефанівни на тему «Медико-соціальне обґрунтування удосконалення офтальмологічної допомоги пацієнтам, які хворіють на цукровий діабет», є завершеною науковою працею, що виконана дисертанткою особисто, має наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Аспіранту вдалось досягнути мети дослідження, виконати всі поставлені завдання та зробити відповідні висновки. Загальна оцінка дисертації – позитивна.

Основні наукові результати дисертаційного дослідження висвітлені в достатній кількості наукових публікацій та повністю розкривають її зміст.

Дисертаційна робота Зделової Ганни Стефанівни «Медико-соціальне обґрунтування удосконалення офтальмологічної допомоги пацієнтам, які хворіють на цукровий діабет» повністю відповідає п. 6 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44, актуальним вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом №40 Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. (редакція від 12.07.2019 р.), які пред'являються до наукового захисту ступеня доктора філософії, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 222 «Медицина».

Завідувач кафедри громадського здоров'я

Львівського національного медичного

університету імені Данила Галицького,

доктор медичних наук, професор

Олег ЛЮБІНЕЦЬ

